

Añaskitu

Wawakuna ñawinankupaq

Tawa chunka pichqayuq, N° 45 - junio/julio 2005

Suplemento del Conosur: Ñawpaqman N° 113

Wawamantapacha chhalakuyta yacharichkayku

Kaypiqa chhalakuchkanku Rodeo comunidadpi, provincia Arani.

Elizabeth Bausista, Rodaschicomanta siq'in

Apachimuwanchiq

Wawakunaqa Añaskitupaq kay qillqaykunata, siq'iykunata ima apachimusqanku. Qhawarina, ñawirina ima.

Kay siq'iypi rikuchiyta munani imaynatataq papitata allayku.

Rosalía Albarracín wawaqa, ñawpaq p'anqapi cosechamanta ñawirisqa, chayta qhawaspá paypis kayta apachimusqa.

Cosechapiqa, papata allamunku, wasinkuman astaykamunku, wasiman churanku. Aijnalla cosechakun kaypiqa, chaylla.

Qankunapis atinkichiq apachimuyta. ¡¡¡¡Apachimuychiqu!!!!

Cuento Añaskitu

Raqaypampamanta wawa Jesusa Caero, kayta Añaskitu p'anqapaq qillqisqa.

Imaynataq kay Añaskitu sapan purin, sapa paqarin purin charango jap'irisqa. Añaskitu tusuyta, takiyta, ñawiriyta atiwaqchu, Añaskitu ñawiripuway ma? Imatataq mikhunki Añaskitu?, laqatutachu mikhunki?

Chayta tapuspa kay cuentitoqa tukukapun.

Ruth Acebedo, Rodaschicomanta siq'in

Nawpaq Anaskitu p'angapi
 (#44) kay cuentomanta
 khuskallanta
 willariqaykichi. Kunanqa
 tukukuyninta nawirina.

Caballito qanchis llimp'iyuqmanta, kimsa ñañakunamantawan

...tatankuqa sullk'a wawanta chaqrata qhawaq kachasqa ari, sullk'a wawaqa kikin chaqrapi puñusqa ari, chaypitaqri chay chaqra dañuqtaqa jap'isqa, kasqataq uk Caballito qanchis llimp'iyuq. Jap'iytawantaq, kay Caballituqa nisqa "Ama sujetawaychu, ima pasaptinpis nuqallata uqhariway, Caballito qanchis llimp'iyuq nispa, nuqa imapipis yanaparisqayki" nisqa. Chanta kay waynuchuqa Caballitutaqa kacharisqa nin, chaymanta wasinman kutimpusqa.

"Imataq dañusqa, jamunchu, manachu" nispa, papasun tapusqallataq.
 "Ari, jamun, jap'ini, kasqa Caballito qanchis llimp'iyuq", waynuchuqa nisqa.
 Tatankutaq chay iskay kuraq wawasnintaqa nisqa "Qankunari, imarayku mana jap'irqankichiqchu, paytaq jap'in, mayllaman ripurqankichiq", ajinapiqa q'alata kuraq ñañakunantaqa maqaykuchisqa.

Ajina pasaptintaqri, iskay ñañakunaqa parlasqanku "kunan nuqanchiqta pay maqarichiwanchiq, ¡carajo!, libre payta maqaykusunchiq". Chanta chay sullk'ankutaqa maqaykusqanku.

Ajinata, sullk'aqa llullankuta jap'irpachin i. Chay pasaptintaq, "kunan ripusunchiq, papasunchiq maqaykuwanchiq", nispa chay kuraq ñañakunaqa ripusqanku.

Chanta, ripuqtinkukamaqa sullk'a ñañankuqa "ñañitasniiy, mayta ripuchkankichiq, kutinpuychiq", nispa qhapisqa.
 Chay iskay saqra ñañakunataqri uk qaqqa puntapi sullk'a ñañantaqa suyaykusqanku, chaypitaqri, "maytá risankichiq", nispa taripasqa.

Taripaptintaq nisqanku: "¡Carajo!, qan nuqaykuta maqarichiwayku, kunanqa qanta maqaykusqayku" nispa qaqqa uraman tanqaykusqanku.

Chaypitaq sullk'a ñañankuqa wañupusqa, qaqqaman tanqaykuptinkuqa, q'ala t'unakusqa, yanapachikunanpaqtaq aychitan qhapisqa nin, "Caballito qanchis llimp'iyuq" nispa.

Chaymantari, rikhurisqa nin Caballituqa "phur, phur" nispalla aychantaqa tantasqa nin, jinallapi sanuman sullk'a waynuchutaqa kutichipusqa.

Chaypi tukukun kay cuento.

Siq'in Roger Araoz

Kayta willariwarqanchiq tata Carlos Balazar, Raqaypampa-Mizque.

"Wawamantapacha chha"

Rodeo Ilaqtitapi sapa lunes
qhawariq riro

"Chhalapa kay cosecha killakunallapi ruwakun"

Rodeo Chhalakumanqa,
Mizquemanta, Punatamanta,
Aranimanta ima jamunku.
Chhalakuqa Pascua
raymimantapacha qallarín,
chuqllitukunawan, jumint'akunawan
qallarimunku, San Juan raymikama
jamunku. Kay chhalakuqa cosecha
killakunallapi ruwakun.

- "Ñawpata, jaqay
sarita puquq, ku
puqunñachu, ch
manaña apamun
- "Chantapis papit
jinallataq papitan
mikhukapun, q'a
junt'aykapun.

Charayku chhalaku

"Ñawpataqa camionespini jamuq kanku, kunanqa manaña"

Rodeopiqa ñawpamantapacha kunankama chhalakuqa
ruwakuchkallanpuni

Kay Rodeo chhalapa unay watakunamantaña ruwakun; ñawpa
wataspiqa chhalakumanqa suqta, qanchis camionespi achka
runa jamuq kasqanku. Kunanqa uk machkhitallaña jamunku.

Imaptintaq runa pisiyapun
nispa tapurirqani, kay
jinata kutichiwaraqanku:

- "Ñawpataqa kay
Rodeomanta, Aiquile,
Mizqueman papa
negociowan mana
riqchu kanku, kayllapi
suyakuq kanku, kunanri
musuq yan
kasqanrayku
Aiquileman,
Mizqueman rinku ari,
papata
arrobeayamunku, chay
jawataq runaqa
manaña ancha
jamuchkankuñachu".

Kay qhari wawaqa
Roger Chura,
jamuytawan
chhallarqkun.

"Chhalalla kaypiqa, qullqi m"

"Kay Rodeopiqa, sapa lunes chha
purinchu, chhalalla kanan tiyan. Y
paqaysitukunawan, tomatitowan,
mani jank'itawan, yacon, camote
apamullankutaq, chaymanta sari
achhaykunata chhalallapaq apam
kanchu".

"Kaymantari puka
ñawí papa,
waych'a papa,
ch'uñutapis
chhalakunapaqqa
apamunkupuni.
Chhalakuta
ruwaspaqa waq
chiqakunamanta
runakunawan
riqsinarikunchiq,
chaypiqa
yachiyinchiqta,
kawsayninchiqta
ima
willanarikunchiq.

lakuyta yacharichkayku"

manaraq sut'iyarquchkaptin chhalakuta runa masipura ruwarikuq kasqanku. Chayta nina, "nuqapis chhalakusaq" nispa, chaypitaqri kay jineta willariwanku

Mizque ladupiqa t'una q'illu anqa chay q'illu sarita mana yta apamuq kanku, kunanri kuchu".

qa ma puquy munanchu, an yuraq khuru yaykuspa ita papamanqa khuru

ga pisiyapuchkan".

ana purinchiu"

lanchiq, mana qullqi vallemanta jamuqkunaqa zanahoriawan jamunku, cañata ima atapis apamunku, inku, kaypiqa mana qullqi

Kay chhalakumanqa achkha wawakuna jamuq kasqanku, paykunapis wawamantapacha yacharichkankuña. Pasaq lunes suqta p'unchay junio killapi Rodeo chhalaman rirqani, chayman achka wawakuna chhalakuq jamunku.

kay p'unchay Bolivia suyupi yan wisq'aykuna qallarikurqa, Asamblea Constituyente, Nacionalización Hidrocarburos manta mañaspas; chayrayku Yachay Wasikuna wisq'asqa karga, ajinapi wawakunaqa chhalakuq jamuykusqanku. Wawakunawanpis kay jineta parlarirqani:

- Wakin wawakunaqa tatasninkuwan jamunku, papata q'ipiysimuspa, q'ipikunata qhawanapaq, burro qhawaspa ima, ajinamanta tatasninkuta yanapanankupaq.
- Waq wawakunari sapitallanku chhalakuq kasqanku, chaypaq puka ñawi papitata, waych'a papitata ch'uñitutapis apakamuq kasqanku.

Uk warmi wawawan parlaspas kay jineta willariwarqa:

"Balbina Balderrama sut'iyqa, chunka iskeyniyuq watayuq kani. Mamaywan, ñañaykunawan ima Junt'utuyuman ch'uñu jich'aq jamuyku, Junt'utuyupi sinchi chiri, jaqay lugarnipi ma anchatachu chinin, chayrayku kaykama jamuyku ch'uñu jich'aq. Tatay trigo ruthuchkan, mamayni papa chiqllachkan kunan ch'isi ch'uñu jich'anaykupaq, chaykamataq nuqaykuta mamaykupuni niwayku "riychiq recadosta chhalakamuychiq" nispa kachamuwayku, chayrayku jamuyku. Kunan ma convenewaykuchu, bloqueos kaptin viveresta anchata valechinku. T'anta, cañastapis, manyikunapis, camotes, yacónesta Mizqueños achka apamunku, paykunawan sumaq chhalakuyqa, yapasqata qukunku.

Balderrama, Salomé Balderrama, Roger Chura, paykunaqa kanku wawas Rodeomanta, vallemanta ima

Pillpintu khurumanta jark'akunapaq

Ñawpaq añaskitupiqa parlarqanchiqña, imaynatachus Raqaypampapi ruwarqanku chay pillpintu khuru mana papataqa tukukapunapaq. Kay kutipi uktawan parlarinallapuni pillpintu khurumanta.

Calwan jark'akullaykutaq

Técnicos Indígenas Raqaypampamanta siq'inku.

Uqharina iskay arroba papata, kuchkan libra caltawan piqtunapaq.
Uk taliguman papata, caltawan churaykuspa, iskay ukhumanta piqtuna.
Papa, caltawan piqtusqataña kaptin, trojaman jich'ana jallch'anapaq.
Ajina ruwana papata tukuchinakama, calqa khurukunata wañuchin, chanta papa ñawiman
mana yaykunñachu, nillataq papa khuruman tukuqta saqinchu, khurukunaga ch'akipun.

Q'uyu papata pallana

Suk'amanta wakin papakuna
lluqsiramuyta yachan.

- Chaytaq ruphaywan q'uyuyan, mana khuru yaykunapaq, chay q'uyu papakunata pallarquna.
- Allanakamaqa aswan usqayta khuru yaykunman.
- Allachkaspachay khuru papatawan mana chhapunachu.
- Q'uyu papa pallasqata, gangochopi sumaq watasqata jallch'ana, khuru mana lluqsimunapaq.

Técnicos Indígenas Raqaypampamanta siq'inku.

**Qankunari imaynata
unquykunamanta,
khurukunamanta
jark'akunkichiq?
Apachimuychiq!!!!!!!**

Asamblea Constituyente Parlarinallapuni

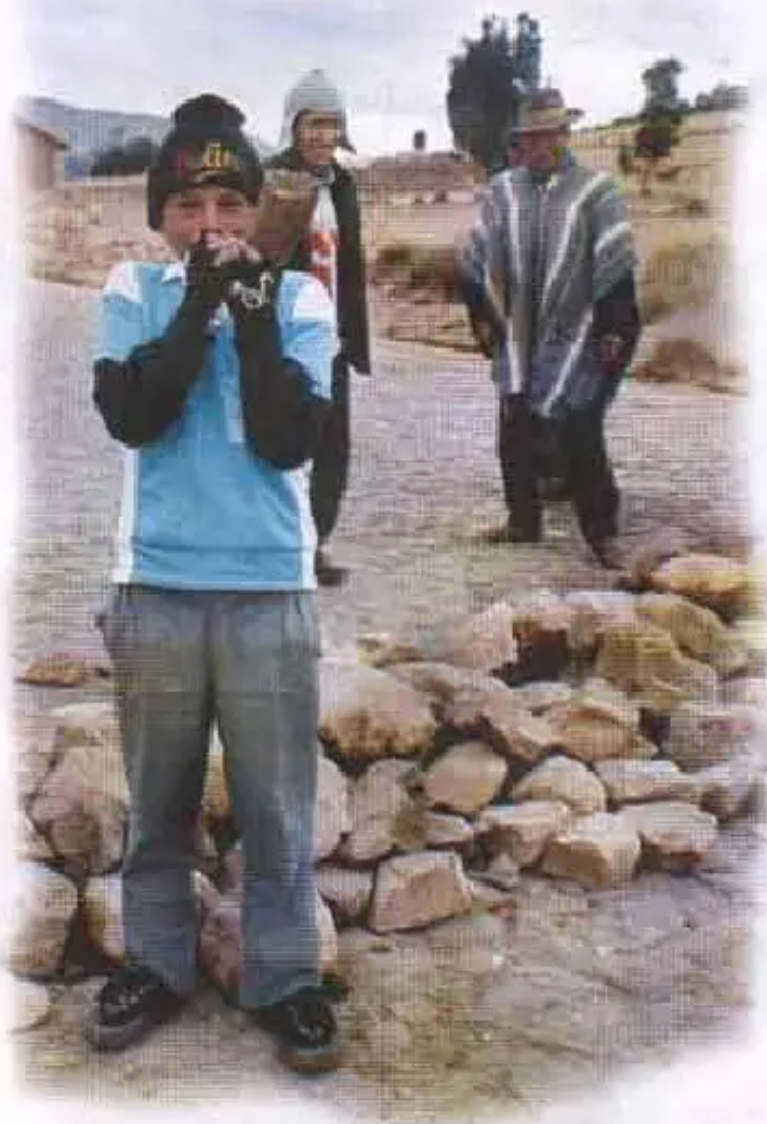
Asamblea constituyente manta parlarqanchiqña, chayman kaytawan k'askachinallapuni, astawan yuyaycharikunapaq

Kay 2005 watapi, **enero** killa tukukuypi, Guchapanpa llaqtapi, "Pacto de Unidad" qutucharikurqa, kay kamachiykunata tanqanapaq:

- Usqayta Ley Convocatoria Asamblea Constituyente paq churasqanta Congresopi aprobakuchun.
- Referendum Autonomiamanta Asamblea Constituyente ukhupi parlakuchun.
- Usqayllata Nacionalización hidrocarburos manta ruwakuchun.

Marzo killapitaq, Presidente Mesa renunciaptin, tukuy qutuchakuspa "Pacto por la Soberanía y la Dignidad Nacional" nisqata sayarichillanchiqtaq. Khuskachakuspa, aswan kallpawan kuyukuykunawam, yan wisq'aywan ima chay kimsa kamachiykunata mañaspa.

Mayo killapiqa uk jatun puririywan, yan wisq'aykunawan ima, tukuy qutuchaykukuna, qhari, warmi, wawa, jatun tatakuna ima, La Paz llaqtakama chayarganchiq, Nacionalización Hidrocarburos, Asamblea Constituyente mañaspa.

Chaywanpis Parlamentariokunaqa manamin chaymanta parlay munarqankuchu, astawanpis sesionesta manaña ruwayta munarqankuchu.

Junio killapiri, musuq presidente Bolivia suyupaq churakun, chaypaqtaq ñawpaq kaq Presidente Mesa, "ripusaq nispá" sinchi ch'anpaman tanqaykuwarqanchiq, chayrayku mana taripanchiqchu chay kimsa kamachiykunata. Ghasipaqpis uqharikusunman jina.

Junio killapi uqharikuykunamanta qhipan Añaskitupi astawan parlarisunchiq.

Kunanqa kay musuq presidente yaykusqanwan, movilizacionesta thasnurpan, organizaciones kaqkunari kuyuriykunapiqa cuarto intermedioman yaykunku.

Pukllarikuna

imas imas kanman

Kay pukllanapaq laqhipi tukuy ima chaqrukusqa.

Qan ñawirispá tinkuchiy mayqin siq'iykunataq, mayqin imasmaripaqtaq kanman.

Imas imas kanman
Uk puntapi puka toro rikhurichkanman.

Ñañakunaykiwan manachay, wawqiykunaykiwan pukllaspa tariwaqchiq.

Imas imas kanman
Uk cajoncitapi tawa chunka soldaditos puñuchkanku.

Imas imas kanman
Uk jusk'upi achka runitas chukurichkankuman.

Rodeo Llaqtitapi pelota jayt'aspa pukllakuyku

Imas imas kanman
Muyurispá, muyurispá chichuyanman.

Imas imas kanman
Uk yuraq runita thasa siki kanman.

!!!Pachi Wawakuna !!! Tinkunakama

